

מראי מקומות- מכות י"א

לא תבא", אף בת"ח, אלא דכאן נצטער דוד בדבר על שלא גלה לו מיד, ולא שם את לבו לדרוש ק"ו, ולכן שפיר ה' מקום לקללה לחול.

(ה) **מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא דליקו אדוכתי-** תמה השיח יצחק, מהו השאלה, הרי לכאורה ה' כאן מצב של פקוח נפשות של כל העולם, ואין דבר העומד לפני פקו"נ, וא"כ מהו השאלה בכלל. ופי' דכיון דציוותה התורה אבד תאבדון את כל המקומות וכו', לא תעשון כן לד' אלוקיכם, א"כ אולי אי' בזה אביזרייהו דע"ז אם עושה מחיקת השם, וא"כ שפיר יש מקום להסתפק אפי' במקום פקו"נ. וע"ז השיב אחיתופל דק"ו הוא ממחיקת השם דסוטה, דאם התורה התיר מחיקת השם בזה, אלמא דאינו נחשב כאזבזרייהו דע"ז, ולכן שפיר יכול לעשות כן כדי להציל העולם משיטוף. **וע"ע בערוך לנר בסוכה** (נג:) דכ' דאולי ה' נסתפק דהוי בגדר חילול השם, ובחילול השם אפי' בשאר מצוות יהרג ואל יעבור. ובערל"נ כאן הוסיף להק', למה ירא שמא יציף התהום כל העולם, הלא כבר נשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם. ואין לחוש שמא רק יצוף א"י, דכיון דהוא גבוה מכל הארצות, א"כ אין שייך שיציף א"י אם לא יציף כל העולם כולו מעיקרא, וזה א"א כנ"ל. אע"כ ה' מתיירא שיציף איזה מקומות או ארצות, וכמו שאי' בפ"א דסוטה, דעל כל העולם כולו אינו מביא אבל מביא על אומה אחת. וא"כ, הגם דלא ה' שייך חשש לא"י, ולכן לא ה' שאלה של פקו"נ לישראל, אבל מ"מ אם הארצות חוששים שמא יבא מבול וישטפם, לא יהי' שלום בעולם.

(ו) **מהו לכתוב שם אחספא וכו'-** הק' האבני נזר (יו"ד ש"ע), מה ה' השאלה, הלא קיי"ל (שבת קכ:) דגרם מחיקה מותר, וא"כ ודאי מותר. ותי' דמאי דאמר' דע"כ כאן יהי' ודאי נמחק, דאל"כ תיפוק לי' דמותר משום דבר שאינו מתכוין [אם לא דאמר' דע"י מחיקת השם גופא נסתם השם, וא"כ מכיון הוא], אע"כ דהי' מוכרח להמחק,

(א) **חד אמר שמנה פסוקים, וחד אמר ערי מקלט-** הק' הערוך לנר, א"כ למה כתיב בסוף ספר יהושע, הרי ה' צריך להיות בתחלה הספר, בין למ"ד ח' פסוקים, דאז ה' צריך להיות מיד לאחר חתימת התורה, וגם למ"ד ערי מקלט הו"ל לכתוב פסוק זה אצל הא דציוה ד' ליהושע ליתן הערי מקלט. ותי' דודאי פשטות הקרא מיירי במה שיהושע דיבר אל העם, אלא האי "בספר תורת אלקים" אין לו פירוש שם, ולכן ע"כ אין לשון זה במקומו, אלא בא לרמז על דבר אחר, או על הח' פסוקים, או על הערי מקלט.

(ב) **א' משוח בשמן המשחה וא' המרובה בבגדים- פרש"י,** דמשוחים בשמן המשחה היינו הכהנים גדולים ששימשו עד יאשיהו, ומרובה בבגדים היינו הם ששימשו מיאשיהו ואילך. והק' הריטב"א, דא"כ יצא דלא משכחת כל הכהנים גדולים בזמן א', והרי מבואר בגמ' לקמן דאפשר, דהא שואל הגמ' התם אם במיתת א' מהן הוא חוזר או במיתת כולם. ועוד, הרי אי' בהוריות (יג.) דמשוח בשמן המשחה קודם לפדות למרובה בבגדים, אלמא משכחת להו בדור א'. ולכן ביאר דבאמת משכחת להו כולם קודם יאשיהו, כגון שהלך כהן משוח למקום אחד ונתעכב שם, וממנין אחר תחתיו, אבל אין מושחין אותו, שהרי אין מושחין ב' כהנים גדולים בדור א'. וכ' דגם רש"י מודה דזהו הדין, ומה שפי' דמיירי בכה"ג שאחר יאשיהו, היינו משום שהי' רוצה לפרשו בכה"ג העיקרי, וזהו רק אחר יאשיהו.

(ג) **קללת חנם אפי' בחנם היא באה- כ' המאירי** דבזה מיושב קו' הגמ' דטוביה חטא וזיגוד מנגיד, דפעמים שהרוצח שגלה תלמיד חכם והא, וקללתו אפי' בחנם היא באה, דהיינו אפי' אם אין שום טענה על הכה"ג, מ"מ קללת חכם יכול להזיקו, ולכן שפיר אמרי' דצריך תפילות.

(ד) **אפי' בחנם היא באה- כ' הריטב"א** דמ"מ לאו חנם ממש, דהא כתיב בכל אדם "קללת חנם

מחיקת השם, שהרי תיקון הוא, ק"ו לתיקון כל העולם כולו. ולפ"ז, יוצא שזהו רק היתר באיסור מחיקת השם, ואין שייך להוציא מזה לאיסורים אחרים. וע' בהערות להגרי"ש בסוכה (נג). מה שהק' על זה, וביאר באו"א, דבסוטה יש ג"כ ענין של הצלת הלבנת פני האשה, וא"כ אין להביא רא' מכאן לסתם שלום בית בין איש לאשתו (אפי' אם הי' שייך איסור מחיקת השם).

(ח) **נשא אחיתופל, וכו' - הק' רש"י**, הא עדיין לא קנה הגורן מארונה היבוס, ותי' דאה"נ, מ"מ הי' יודע שזה יהי' מקום המקדש, ולכן כרה השיתין. וע' בערוך לנר בסוכה (נג). שהביא מה שהק' המהרש"א שם (נג:) על רש"י כאן, דאם ידע שהי' מקום המקדש, א"כ למה לא קנאו מארונה, וכ' דגם דחוק איך הי' יכול לכרות שיתין [ולכאור' כוונתו דדחוק הוא מש"כ רש"י כאן דנטל רשות מארונה לחפור השיתין], וע"ש שפי' המהרש"א באו"א. אולם כ' הערל"נ שם, דאף דידע דוד שהי' זה מקום המקדש, מ"מ לא הי' רוצה לקנותו, דאם הי' קנאו, אז יהי' חל עליו המצוה לבנות הבית המקדש, ויהי' מבטל המצוה לבנות שם בית המקדש, אבל כל זמן שאין המקום שלו, אינו מצווה לבנותו. אולם מ"מ הי' רוצה לעשות כל מה שבדוד להכין לבנין המקדש, ולכן כרה השיתין (ועכצ"ל שהי' ברשות ארונה).

(ט) **ויצו אל ביתו ויחנק - הק' השיח יצחק**, הא היו שם כמה חכמים, ולמה לא היו כולם נתקללו בקללה זו, למה דוקא אחיתופל. ותי' דבאמת דוד הי' יודע הדין, אלא דלא הי' רוצה להורות במקום אחיתופל רבו (וכמש"כ רש"י בסוכה [נג:]), ולכן הי' כל הקללה מיוחד לו, דאם הוא, אחיתופל, יודע, צריך לפסוק, דהא מה שדוד אינו יכול לפסוק הוא רק משום אחיתופל.

(י) **אפי' על תנאי היא באה - הק' הערוך לנר**, למה נקרא קללת דוד קללת חנם וקללת עלי קללה על תנאי, הרי לכאור' שניהם על תנאי היו, ולא נתקיים התנאי, ומ"ש. וביאר דבאמת קללת דוד לא הי' על תנאי, שהרי ידע דוד דאחיתופל ידע הדין, אלא דלא הי' אומר. וע"ז קללו דוד בהחלט, דכיון דלא

וא"כ אין לזה היתר של גרם. והביא לרא' מש"כ הרשב"א בשבת שם, דנחשב גרם משום דאינו מוכרח להמחק, והבין האבנ"ז דכוונת הרשב"א הוא דאין שייך להחשב גרם אם הגרם ודאי יהי' וע' בהערות להגרי"ש בסוכה (נג). דמבואר מדבריו דלהיות נחשב למעשה שלו, לא סגי בזה שודאי עתיד להיות, הא ודאי צריך ג"כ מעשה שלו, ולכן כ' דאין להביא רא' מדברי הרשב"א לציור דמי שהכניס תפילין לתוך בית מצורעים שיש חוק לשרוף כל נכסיהם, דבמעשה שלו לא עשה כלום, וודאי אינו אלא גרמא, ודלא כהדובב משרים (א', צ"ט). וע' ערוך לנר בסוכה (נג). ש' להק' עוד קו', למה לא אמר דוד בעצמו (ורש"י בסוכה שם כבר פי' משום שלא רצה להורות הלכה שלא בפני רבו, אבל לא ניח"ל להערל"נ בזה, דהא כיון ששתק אחיתופל, מותר לדוד לומר. וגם ק' לומר דמשום כבודו שתק, ומ"מ קללו אח"כ [וכמו שהק' בעל הערל"נ בספר שומר ציון הנאמן, עמ' עט:]). עוד יש להק', למה לא ענה אחיתופל מיד, ורק לאחר שאמר דוד כל דידע וכו' השיב. וביאר, שאחיתופל הי' שונא לדוד, ורצה להעמוס עליו החטא של הריגת שאול ובניו ונוב עיר הכהנים (כדמצינו בסנהדרין צה. דבאמת נענש ע"ז), וע"כ אחיתופל לא הי' ר"ל דגרם מחיקה מותר, דאם גרם אין בו ממש, א"כ גם דוד אינו אחראי להריגת שאול ובניו, וכו'. וע"כ לא הי' רוצה דוד לומר דגרם אין בו ממש, לפי שיאמרו דלכבוד עצמו אומר כן, ולכן רצה שאחר יאמר כן. אבל אחיתופל לא הי' ר"ל כן כנ"ל, ולכן כעס דוד ואמר כל מי וכו', ואז התיר אחיתופל, אבל לא מטעם גרם מחיקה, ומשום שנאתו שהי' לו לדוד [וצ"ע למה לא הי' יכול לומר כן מטעם זה מתחלה, ומסתמא משום שהי' רוצה שדוד יאמר כן, והכל ואמרו דלכבוד עצמו הוא עושה].

(ז) **ומה לעשות שלום בין לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחו על המים, וכו' - יש לעי' בגדר דבר זה, האם התיר התורה איסורים שונים להטיל שלום בין איש לאשתו, או דלמא יש דבר מיוחד לענין מחיקת השם. וע' בשו"ת רמ"א (סי' ק' סק"י) דביאר שם דברי ר' האי גאון דאין ביאור הדברים דשלום ביתו דוחה האיסור מחיקת השם, אלא כמו דמצינו בהל' ס"ת דהיכא שנפל טפת דיו על השם, מותר למחקו כדי לתקנו, וה"ה כאן, דמותר למחוק השם כדי לעשות תיקון של שלום בית בין איש לאשתו. ומזה למד אחיתופל ק"ו, מה לצורך תיקון קטן, לעשות שלום בין איש לאשתו, אי"ז נחשב איסור**

(יד) **אם עד שלא נגמר דינו מת כה"ג, וכו' - כ'**
הערוך לנר דלכאו' משמע דצריך להיות דהי' כה"ג בשעת הרצחה, דאל"כ הול"ל רבותא טפי, דלא הי' כה"ג כלל בשעת רצחה, ומ"מ יוצא במיתת כה"ג שהי' בשעת גמר דין. וע"ש שהביא דבאמת אי' דעה א' בריטב"א דס"ל דצריך כה"ג בשעת רצחה, אלא דהריטב"א חולק עליו.

(טו) **וההורג כה"ג, וכה"ג שהרג, וכו' - ע'**
בריטב"א שהביא בשם רש"י (ותלוי בגירסת הד"ה כאן) דמה שההורג כה"ג וכה"ג שהרג אינן יוצאין לעולם, היינו משום דלא מינו אחר תחתיו קודם הגמר דין, אבל אם מינו אחר תחתיו, שפיר יצא במיתת הכה"ג החדש. והק' הריטב"א, הא סתמא קתני, וגם מרישא שמעי' לה. ולכן הוא פי' דאפי' אם הי' כה"ג בשעת גמר דין אינו יוצא, דגזוה"כ הוא דהיכא דהרצחה שייך כלל בכה"ג דאינו יוצא משם לעולם. וכ' דאולי טעם הדבר הוא משום חומר העבירה.

(טז) **ואפי' ישראל צריכים לו... אינו יוצא משם לעולם - לכאו' יש להק', במקום פקוח נפשות בשביל כלל ישראל, למה אינו יוצא משם. כ'**
האור שמח (רוצח ז', ח') דלכן הוסיף הרמב"ם שם דבכה"ג אם יצא התיר עצמו למיתתו, דהיינו, דמה דאמר' דאינו יוצא משם לעולם אפי' אם ישראל צריכים לו, היינו דמשום הכי אין מחייבין אותו לצאת, דהא אם יצא, יהי' הגואל הדם יכול להורגו. וכ' דמוכח מכאן דאין מחייבין א' להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל אחר מסכנה ודאית.

(ז) **מיתת כהן הוא דמכפר - פי' תוס', דודאי גלות מכפר, אלא הכוונה הוא דמיתת כה"ג מכפר לפוטרו מגלות, וכדמצינו דאפי' אם גלה רק יום א' ומת כה"ג, דמיתתו מכפרת, אלמא דמיתת כה"ג מכפר לפוטרו מגלות. וע' בריטב"א דכ' דודאי גלות עושה כפרה, אלא דאינו מכפר לפוטרו מגוה"ד, ורק מיתת כה"ג מכפר לזה. והק' הערוך לנר, אם מיתת כה"ג מכפר בפנ"ע, א"כ למה צריך לגלות. ואם צריך גלות קצת, א"כ מהו שוב ק"ו דאביי, הרי רק מה שגלה בצירוף מיתת כה"ג**

אמר, ממילא נתקלל. אולם אחר דאחיתופל אמר הדין, נמצא דטעם הקללה הי' נתבטל, ולזה אמר' דאף דטעם הקללה נתבטל, הקללה עצמה אינה נתבטל. וע"ז בא הגמ' לחדש יותר מזה, דאפי' אם מתחלה הי' כל הקללה על תנאי, ולא הי' קללה בהחלט, וגם לא נתקיים התנאי, מ"מ הקללה באה. [נוע"ע בריטב"א דג"כ כ' דקללת דוד לא הי' על תנאי, ולא ביאר, ואולי כוונתו כהערל"ג, וצ"ע.]

(א) **נידוי על תנאי צריך הפרה, מנלן מיהודה - הק' הריטב"א,** למה נידוי חמור טפי מנדרים ושבועות, דשם אם מקיים התנאי אין כאן נדר או שבועה. ועוד, הא מעשים בכל יום הוא דמנדין על תנאי, ואם מקיים תנאו מתירין אותו. ותי' ע"פ מש"כ תוס' דתנאי זה שאני משאר תנאים, דלא הי' בידו לקיים התנאי, דאולי האיש אדוני הארץ הי' מעכבם. ועוד, הא לא קיים תנאו להביאו ממש לאביו, ואע"פ שריצה יעקב בכך, הא זה לא הי' עולה על דעתם בשעת הנידוי, וסכ"ס לא קיים התנאי ממש.

(ב) **במיתת כולן הוא חוזר, וכו' - ע' בערוך לנר** דכ' דמוכח מסוגיית הגמ' דשאלת הגמ' הי' דאולי צריך דוקא שיהא כל ג' כה"ג קיימים באותה שעה וכולם מתים, אבל אם לא הי' כולם בשעת הגמר דין, לא יצא לעולם. ולמסקנת הגמ', פסק הרמב"ם (רוצח ז', ט') דאפי' במיתת א' הוא חוזר [ומשמע אפי' אם היו כולם בשעת גמר דינו, מ"מ במיתת א' הוא חוזר. ולפי ביאור הערל"ג בשאלת הגמ', לכאו' הי' שייך לומר דצד האחר של הגמ' הוא דהיכא דיש רק כה"ג א', במיתתו הוא חוזר, אבל היכא שהיו הרבה כהנים גדולים, לא סגי במיתת הא', ויש לעי' בזה].

(ג) **משנגמר דינו מת כה"ג, הרי זה אינו גולה - פי' הרע"ב** דכיון דנגמר דינו ועומד לגלות, הוי כאילו כבר גלה, ולכן אי"צ לצאת לגלות. ותמה ע"ז התוס' יו"ט, איזה סברא היא זו שיהי' כאילו גלה כיון דהי' גמר דין שצריך לגלות. ולכן הוא פי' ע"פ מה דאי' בגמ' לקמן, דמיתת כה"ג מכפר, וא"כ כיון דנגמר הדין ושוב מת הכה"ג, א"כ נתכפר ע"י מיתתו. אולם ע' במאירי דכ' "שאחר שנגמר דינו הרי הוא כמי שגלה, אע"פ שלא הגיעהו עונש הגלות, שמה שנחקק בדמיונו גלותו, גרם לו להכנע עד שבכניעתו נתכפר לו במיתת כה"ג, ומתוך כך הפקיעה מיתתו גלותו של זה".

(כא) לימא בפלוגתא דר"א ור' יהושע קמפלגי- כ' הריטב"א דמבואר מסוגיין דמח' ר"א ור"י הוא אפי' בשנמצא ודאי חלל, ודלא כשי' הסוברים שהוא דוקא אם נמצא אח"כ ספק חלל (והוא שי' הרמב"ן בקידושין [סו:]).

מהני. ולכן ביאר דב' מיני כפרות יש, כפרת תליי', וכפרה מוחלטת. ולכן, אמרי' דגלות הוי כפרת תליי', וזה מגין עליו מיסורין עד מיתת כה"ג, ומיתת כה"ג הוא הכפרה גמורה. אבל אם מת כה"ג קודם שנגלה, הא יש לו כפרה גמורה, ושוב אי"צ כפרת תליי'.

(ח) הי' לו לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות ולא ביקש- תמהו האחרונים, האם נאמר דהי' לו לבקש רחמים שלא נגמר דינו כפי האמת. וע' במראה כהן שהביא מהתשו' מאהבה דהוכיח מכאן דהדין דסנהדרין שכולם מחייבים הנדון למיתה, דהדין הוא דפטור, דין זה נוגע גם בגלות. וא"כ, שפיר י"ל דהכה"ג מתפלל שכ"א יכוון אל האמת, וא"כ אם האמת הוא דחייב גלות, ע"י תפלתו כל א' מהסנהדרין יחייבו אותו לגלות, וממילא יהי' פטור. וע' בערוך לנר שתי' באו"א, דאם הקב"ה ימחול לחטאיו, אז באמת אינו צריך גלות לכפרה. וא"כ, י"ל דהי"ל להכ"ג להתפלל שימחול הקב"ה חטאו, וממילא יטה לב דהיינא לפוטרו מגלות, דזהו דינו באמת עכשיו.

(ט) נגמר את דינו ומת, מוליכין את עצמותיו לשם- דייק הערוך לנר דדוקא אם מת לאחר גמר דין מוליכין עצמותיו לשם, אבל אם מת מקודם לא. וכ' דהיינו משום דאין שייך גלות בלא גמר דין, ואין שייך גמר דין לאחר מיתתו, דאין גמר דינו אלא בפניו (וע"ש מש"כ ליישב זה באו"א).

(כ) חד אומר מתה כהונה- הק' הריטב"א, נהי דמ"ד מתה כהונה ס"ל דמכאן ולהבא הוא נפסל, מ"מ אין כאן מיתה המכפרת, ולמה חוזר. ותי' "וי"ל דפסול הנמצא בו המצער חשוב לו כמיתה להיות מכפר". וביאר הדבר אברהם (א', כ"ו, ח') דאין הביאור דהצער גרידא הוא המכפר, דמ"ש צער זה משום צער אחר שיש לו, דודאי אינו מחזיר הרוצחים. וביאר דעיקר הכפרה הוא הפסק הכהונה, אלא דאיכא ג"כ תנאי דצריך להיות צער, וזה הי' קו', נהי דיש כאן הפסק הכהונה, אבל צריך ג"כ צער, ולזה כ' הריטב"א דבנמצא ב"ג וב"ח תרוייהו איתנהו ביה.